

טבילת כלה בליל שבת¹

שאלה: כלה שחלה חופתה ביום ראשון ואינה מוכנה לטבול במוצאי שבת, היות ומדובר בלילות הקיץ הארוכים בהם שבת וצאת באיחור, והדבר גורם לה ללחץ גדול, אך שכחה ולא הפסיקה בטהרה ביום חמישי, אלא ביום שישי לפני השקיעה, האם תוכל לטבול בליל שבת?

תשובה:

ראשית כל, עלינו לברר את דין הטבילה בליל שבת, הן מצד עצם הטבילה, והן מצד דינים נוספים הכרוכים בכך, ולאחר מכן ניגש לנושא השאלה עצמו.

א. טבילה בשבת – עצם הטבילה

המשנה בביצה (יז ע"ב) דנה בטבילה בשבת:

"חל להיות אחר השבת, בית שמאי אומרים: מטבילין את הכל מלפני השבת, ובית הלל אומרים: כלים מלפני השבת, ואדם בשבת..."

הגמרא (שם) דנה מהי הסיבה ולפיה אין להטביל כלים בשבת. שלושת הטעמים הראשונים שהובאו בגמרא, הינם גזירות מחשש שיבואו לאיסור - טלטול הכלי ד' אמות ברשות הרבים, סחיטת הכלי, השחיית הכלי לזמן מתאים דבר העלול להביא לשימוש בו בטומאה – כל החששות הללו שייכים בכלים בלבד, ולכן ברור לפיהם מהו החילוק בין אדם וכלים לדעת בית הלל.

לאחר מכן מובא טעמו של רבא: "מפני שנראה כמתקן כלי. - אי הכי אדם נמי! - אדם נראה כמיקר".

כלומר הסיבה שאדם יכול לטבול לטומאתו בשבת ואין כאן חשש שנראה כמתקן היא משום שניתן לתלות את כניסתו למים ברחצה בעלמא לשם התרעננות, ואין כאן מראית עין של תיקון.

למרות זאת, מביא המרדכי (שבועות סימן תשנ"ב) בשם רבינו תם, איסור לטבול בשבת:

"פסק רבינו תם דטבילה בזמנה אינה מצוה, שהרי כל נשים שלנו אינן טובלות למוצאי שביעי דראייה, ומתוך כך אוסר לטבול בשבת וביום הכיפורים, ורבינו חננאל ורבינו אליהו פסקו דטבילה בזמנה מצוה וכן נראה לרבינו יצחק אור זרוע, וכן בה"ג (הלי' נדה נא סוע"ב), ובתשובת הגאונים וספר התרומה, וכן עמא דבר דנשים טובלות בשבת".

לדעת רבינו תם, היות והנשים ממילא לא טובלות בזמן דאורייתא (מכוח חומרא דר' זירא), ממילא לא שייך כאן דין "טבילה בזמנה מצווה" ואין להן לטבול בשבת וביום הכיפורים. גם

¹ שאלה שהגיעה לבית ההוראה של מכון פוע"ה.

החולקים עליו, לכאורה עושים זאת מכוח הדין ש"טבילה בזמנה מצווה", וכנראה סוברים שלאחר חומרא דר' זירא זוהי זמנה. מתוך כך כתב האגור (הלכות טבילה סימן אלף שפג) :

"נשאל מורי אבי מהר"ר יהודה לנדא ז"ל על אשה שאירע זמן טבילתה בליל ה' ונאנסה שלא טבלה אם יכולה לטבול בליל שבת. והשיב דאינה יכולה לטבול הואיל ואדחי זמן טבילה. וכן כתב ר"י הלוי שהי' מוחה לטבול כלל בליל שבת רק בזמנה ממש עכ"ל. וכן פסק מהר"ר יעקב מולך ז"ל. וכן אין לטבול במוצאי שבת דלפי רש"י לא התירו לחוץ בלילה אלא בדלא אפשר עכ"ל".

זאת אומרת שברגע שאין זה זמן הטבילה, ממילא גם לשיטת המתירים יש איסור לטבול בליל שבת. על כך מקשה הבית יוסף (סימן קצז אות ב ד"ה ורבינו חננאל), שאמנם להלכה בזמן הזה טבילה בזמנה אינה מצווה, אך מהגמרא בביצה מוכח שאין כלל איסור לטבול בשבת.

בשו"ת תרומת הדשן (סימן רנ"ה) הקשה באופן דומה על שיטת רבינו תם, ותיריך :

"ואע"ג דמוכח פ"ב דביצה דהא דשרי אדם לטבול בשבת משום דנראה כמיקר, היינו אפילו היכא דאפשר לטבול בחול. מ"מ נראה דהאידינא בזמנינו דכ"ע זהירי שלא לרחוץ כלל בשבת אפי' להקר בין בנהר בין במקוה, אע"ג דלא מצינו איסור מפורש על זה... מ"מ המנהג הוא ליזהר ולמנוע, וא"כ ליכא למימר דאדם נראה כמיקר דהא נזהרים להקיר, ומוכח מילתא דליטבול מכוון ונראה כמתקן".

כלומר היות והמנהג כיום הוא לא לרחוץ בשום מקוה מים בשבת, ממילא מוכח שמטרת הטבילה היא תיקון ולא רחצה, ולכן חוזר החשש של נראה כמתקן.

אמנם בתרומת הדשן (שם) מוסיף שעדיין יש מקום לטבול מכוח קיום מצוות עונה, אך זה שייך רק כאשר בעלה בעיר ולא יכלה לטבול קודם לכן, אך אם בעלה אינו בעיר, או שהוא בעיר אבל יכלה לטבול קודם לכן, ודחתה את הטבילה לשבת משום נוחיות – מנהג הנשים שלא לטבול בליל שבת.

למעשה, השולחן ערוך (סימן קצז סעיף ב) לא הזכיר כלל איסור לטבול בליל שבת, רק ציין (באופן כללי, ולא דווקא לגבי שבת), שאם בעלה בעיר מצווה עליה לטבול בזמנה על מנת שלא להיבטל מפריה ורביה אפילו לילה אחד. הרמ"א (שם) הוא שהוסיף שמוותר לטבול בליל שבת, אך סייג זאת בכך שבעלה בעיר. במקרה בו יכלה לטבול קודם ולא טבלה, הביא הרמ"א שיש מקומות שנהגו להחמיר בכך, אך סיים: "אבל במקום שאין מנהג אין להחמיר".

נחלקו האחרונים כיצד יש לנהוג להלכה :

דעת הב"ח להחמיר בכל מקום (גם במקום שאין מנהג) שכל שיכלה לטבול קודם לכן ולא טבלה, אפילו מחמת אונס, אינה יכולה לטבול בליל שבת. דעת הט"ז (סימן קצז ס"ק ד) לחלק בין מקום בו לא טבלה מחמת אונס שאז יכולה לטבול בליל שבת, למקום בו יכלה לטבול קודם לכן ולא טבלה, ואפילו אם זה מחמת שלא היה בעלה בעיר ובא בערב שבת, לא תטבול בליל שבת. הש"ך (שם ס"ק ג ובאריכות בנקודות הכסף שם) האריך להוכיח שמעיקר הדין אין איסור לטבול בליל שבת, והמחבר כלל לא הזכיר איסור בנושא, ולכן כל שבעלה בעיר יכולה לטבול בליל שבת, ואפילו אם לא טבלה מחמת שלא היה בעלה בעיר ובא בערב שבת יכולה לטבול.

גם מביאור הגר"א (סימן קצז ס"ק ה – ו) משמע שניתן לטבול בליל שבת אפילו אם יכלה לטבול קודם לכן.

וכך גם פוסק הסדרי טהרה (סימן קצז ס"ק ד) כרמ"א וכש"ך, ומסיים: "הואיל והב"ח והט"ז מחמירים לגמרי, יש להורות לכתחילה שלא לטבול אם עברה זמן טבילתה שקודם שבת במרד ובמעל בלי שום טעם, אבל אם היה לה שום טעם בהמתנתה משום סרך מצוה וכהאי גוונא, אפילו היה טעם של טעות, יש להתיר שתטבול בליל שבת במקום שלא נהגו להחמיר... וכל זה אם בעלה בעיר, אבל אם אינו בעיר אסורה לטבול וכמו שכתב הרמ"א..."

לאחר מכן נותן הסדרי טהרה עצה נוספת גם למקום שנהגו להחמיר: "עוד נראה לי דאפילו במקום שנהגו להחמיר, כל זה מיירי אם היא רוצה שתטבול בליל שבת אחר חשיכה, אבל יכולה שתטבול בין השמשות, דהא קיימא לן כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות".

גם ערוך השולחן (סימן קצז סעיף ח) נוקט בפשיטות להתיר בכל אופן כשבעלה בעיר, ושכן המנהג פשוט ואין פוצה פה ומצפצף.

אמנם במשנה ברורה (סימן שכו ס"ק כד) כתב בסתמא שנוהגות הנשים שלא לטבול בשבת כשאין הטבילה בזמנה, אך כבר כתב בשו"ת שבט הלוי (חלק ד סימן קז) שבזמן הזה אין להחמיר בזה כלל ואפילו אם פשעה ולא טבלה קודם לכן, כל שכן כשהיה באונס אפילו כל שהוא, "כי בזמן הזה למי שמכיר מצב הדור ותכונותיו אסור לנו לדחות טבילה כיון דע"פ עיקר הדין אין חשש", ובספר שיעורי שבט הלוי (סימן קצז ס"ק י) הוסיף: "וביחוד באיסור ליל שבת דמדינא דגמרא שרי דנראה כמיקר והוא חידוש מהפוסקים האחרונים".

גם בדרכי טהרה (פרק י"ז) כתב שאישה שלא טבלה מחמת שלא היה בעלה בעיר והגיע בערב שבת יכולה לטבול בשבת, וכן אם דחתה את טבילתה מחמת סיבה כל שהיא (ואפילו סיבה קלה) יכולה לטבול בליל שבת אם בעלה בעיר, ובאופן כזה עדיף שתטבול בין השמשות.

ב. טבילה בשבת – מים חמים

אלא שמלבד עצם הדין של הטבילה עצמה, ישנה בעיה של חימום המים, שכן אפילו אם מחממים את המים לפני שבת, יש איסור לרחוץ בשבת במים חמים (שבת לט ע"ב ונפסק להלכה בשו"ע או"ח סימן שכו סעיף א), ואם כן כיצד ניתן לטבול בשבת במקווה חם?

בשו"ת חכם צבי (סימן יא) נשאל על כך, ופסק שיש צורך לטבול בצונן בליל שבת ולכל הפחות במים פושרין, אולם אם הנשים אינן מסוגלות לכך, כדי להימנע מביטול פריה ורביה, ניתן להתיר להם לטבול בין השמשות במים חמים, ובלבד שלא יבואו לביתן עד הלילה. דבריו מבוססים על כך שכל שבות לא גזרו עליה בין השמשות לצורך מצווה, ולכן ניתן להתיר חמים בין השמשות, ולעניין הטבילה שאינה בלילה ממש, הוא מצרף את שיטת רבינו תם (הובאה בתוספות נידה סז ע"ב ד"ה משום וברא"ש הל' מקואות סימן לו) שניתן לטבול קודם הלילה אם לא מגיעה לביתה עד שחשיכה².

² אמנם בטור סימן קצז כתב שדברי רבינו תם מוסבים על טבילה ביום השמיני, שם קיים רק החשש של "סרך בתה", אך האחרונים דנו בנושא, ובכל אופן, בין השמשות הדבר קל יותר.

הקרבת נתנאל (על הרא"ש שבת פ"ב סימן כב) חלק על דברי החכם צבי בטענה שלא יתכן לעשות את בין השמשות יום לעניין שבת ולילה לעניין טבילה, שכן יש כאן תרתי דסתרי, אלא שבעיקר הדין כתב שהאיסור לרחוץ בחמין שהוחמו מערב שבת לא נאמר על טבילה במקוה. האחרונים ניסו להסביר את טעמו:

בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא - אורח חיים סימן כד) הביא שני טעמים לחילוק בין טבילה לרחיצה: הראשון הוא מצד שהאיסור לרחוץ בחמין הינו מחשש שיבואו לחמם בשבת, ובטבילה שהיא סמוכה לכניסת שבת (שהרי צריך לקרב את החפיפה לטבילה) לא קיים חשש זה. כמו כן חשש נוסף הוא שיוסיפו מים קרים שיתבשלו מהמים החמים, ובטבילה אין חשש זה מחמת שאסור לטבול במים שאובים. אמנם בסופו של דבר דעת הנודע ביהודה להקל רק בפורשים, אלא שהוא מסיים שהוא מעלים עין ממעשי הבלנים שדואגים שהמים יהיו חמים מצד "מוטב יהיו שוגגים ואל יהיו מזידיים".

בסדרי טהרה (סימן קצז ס"ק ט) הביא טעם נוסף להיתר והוא משום מצטער, אמנם במסקנתו נראה שעדיף לטבול קודם שחשיכה ולא תבוא לביתה עד לאחר שחשיכה, ולכל הפות שתטבול בין השמשות, ולאחר צאת הכוכבים תטבול בפורשים.

בשו"ת בניין ציון (סימן עו) האריך לקיים את המנהג שנהגו לטבול בחמין לאחר צאת הכוכבים, מטעם שהחמים אינם מי המקוה עצמו, שהרי הם שאובים והם מתבטלים במי סאה של המקוה שהתחממו רק מכוח החמים שהטילו בהם, ורחיצה בחמים שהוחמו מכוח חמים אחרים לא הייתה בכלל הגזירה.

למעשה כיום יש שנוהגות לטבול בין השמשות בערב שבת וכדברי החכם צבי, ויש שנוהגות לטבול לאחר צאת הכוכבים וכדברי הקרבן נתנאל.

ג. טבילת כלה בליל שבת

בכל ההתייחסויות לטבילה בליל שבת נזכר הטעם של בעלה בעיר וקיום מצוות עונה, ואילו בנידון דידן מדובר על כלה שטבילתה איננה בלילה זה לבעלה, שכן חתונתה מתקיימת רק ביום ראשון בערב, ולכאורה במצב כזה אין כל היתר לטבול בליל שבת גם ללא הבעיה של הטבילה בחמין. אך בנידון דידן הכלה איננה יכולה לטבול קודם לכן, והיא נמצאת בחשש ולחץ גדול ומודיעה שאין בכוונתה לטבול במוצאי שבת עקב השעה המאוחרת, ועל כן יש מקום לדון בשאלה זו. בודאי שאם נצליח לשכנע אותה שאין כל סיבה שלא לטבול במוצאי שבת עלינו לעשות זאת, ולא להתיר לה לטבול בערב שבת, אך במידה ובה הכלה עומדת על שלה שאם לא יתירו לה לטבול בליל שבת לא תטבול כלל לפני חתונתה והחופה תהיה חופת נידה עלינו לדון בדבר.

והנה, היה מי שהציע שתטבול הכלה ביום ראשון עצמו, יום חתונתה קודם הלילה, וכפי שפסק הרמ"א בסימן קצז סעיף ג שהכלות יכולות לטבול קודם חופתם ביום, שכן הן אינן באות אצל החתן קודם הלילה. הש"ך (ס"ק ט) כתב שמדובר ביום השמיני, אך אין להתיר זאת ביום השביעי, אך הדגול מרבבה (על גליון הש"ך שם) כתב שבשעת הדחק יש להקל בכך אפילו ביום השביעי כדי למנוע חופת נידה, ובלבד שהחופה תהיה לאחר צאת הכוכבים, וכן הביא בפת"ש (שם ס"ק י) בשם מספר אחרונים. בכל אופן, בנידון דידן גם לדעת הש"ך הדבר מותר, שכן מדובר על טבילה לאחר היום השמיני.

אך לאחר העיון בדבר נראה שלא יתכן לומר כדבריו, שכן הכיצד נתיר לטבול ביום השמיני, דבר שנזכר בגמרא (נידה סז ע"ב) במפורש לאיסור (אף שהובא שבמקום אונס ניתן להתיר), כדי שלא תבוא לטבול בשבת, דבר המפורש בגמרא (ביצה ה"ל) להיתר? ותמוהים הדברים, ואף שכן משמע משו"ת מהר"ם מלובלין (סימן נ"ג) שטבילה ביום לילה עדיפה מטבילה בשבת, לענין דברים אלו צ"ע, ויתכן שהעדיפות לטבילה שם בערב שבת היא כדי שהחופה עצמה לא תהיה חופת נידה, דבר שיש בו כמה בעיות³ (שהרי את החופה עצמה בודאי לא עושים בשבת, כמבואר בשו"ע אה"ע"ז סימן סד סעיף ה).

היה מקום לומר שבכל מקרה יש להתיר לטבול בליל שבת, שכן הרמ"א (סימן קצז סעיף ב) פסק שיי"א שבמקום שהמנהג שלא לטבול בשבת, לא תטבול גם במוצאי שבת כדי שלא להרחיק את הטבילה מהחפיפה, ואם כן רואים שגם לטבול במוצאי שבת אינו דבר רצוי, ומדוע נחמיר מלטבול בליל שבת ונצריכה לטבול במוצאי שבת, כשיש אומרים שלא עדיפה האי טבילה מהאי טבילה?

אך נראה שאין לומר דבר זה, שכן בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא - יורה דעה סימן קיז) כתב שגם למי שמחמיר בטבילה במוצ"ש כשיכלה לטבול קודם לכן, אין להחמיר בכלה, שכן כל הבעייתיות בטבילה במוצ"ש היא של הרחקת החפיפה מהטבילה שנובעת מכך שלכתחילה צריך שתחילת החפיפה תתבצע ביום כדי שלא תהיה מהומה לביתה ואילו כלה שאינה מהומה לביתה (שכן אין החתונה באותו לילה), יכולה לכתחילה לחפוף בליל שבת.

אף על פי כן, מצאנו מקרים מסוימים בהם התירו לטבול בליל שבת גם ללא צורך תשמיש:

בשו"ת מהר"ם מלובלין (סימן נ"ג) התיר לכהן בתולה לטבול בליל שבת אף לפי המנהג שהיה במקומו שאין בועלים בעילת מצווה בליל שבת, ואף שהרמ"א (סימן קצז סעיף ב) פסק שאין להתיר לאלמנה שנישאת לטבול לראשונה בליל שבת, כיוון שממילא אסור לבוא עליה בשבת (שבאלמנה הבעילה היא הנישואין, כמבואר בשו"ע אה"ע"ז סימן סד סעיף ה), באלמנה אסורות גם שאר קרבות (שכן אינם נחשבים עדיין לנשואים לפני הביאה), מה שאין כן בבתולה ששאר קרבות מותרות, וזה נחשב גם כן כצורך מצווה קצת לענין ההיתר לטבול בשבת, והובאו דבריו בש"ך (סימן קצז ס"ק ג) שהסכים להם.

אם כן היה מקום קצת לדמות דברים אלו לנידון דידן, ואף ששם מדובר אל איזה צורך לבעלה, גם אם אינו צורך ביאה, מצאנו תשובה נוספת המובאת בדרכי תשובה ס"ק ט בשם שו"ת שירי טהרה (על סימן קצז ס"ק א), הדומה יותר לעניינינו בדבר אישה שנישאת במוצאי יו"ט שני שחל אחרי שבת, ולא יהיה לה אז חמין לחוף, וכן אינה יכולה להרחיק כל כך החפיפה מהטבילה, והז' נקיים נגמרים בליל שבת, שתטבול בליל שבת כדי שלא תהיה חופת נידה, ואם כן יתכן שהוא הדין לנידון דידן שאם לא נתיר לה לטבול בליל שבת לא תסכים לטבול במוצ"ש עקב הלחץ בו היא נמצאת שיש מקום להעלים עין בדבר.

ונראה שמכל מקום עדיף שתטבול בין השמשות, שכן ראינו שבאישה נשואה נחלקו הפוסקים מה עדיף, ובכלה שבכל מקרה אין כאן עניין לבעלה, ובמצבים מסוימים התירו לה לטבול אף ביום כשאין ברירה, עדיף כאן שתטבול בערב שבת.

³ ועיין עוד בהמשך בדברי המהר"ם לובלין הללו לגבי הטבילה בליל שבת ללא בעילה.

לסיכום: עלינו לנסות לשכנע כלה זו שתטבול במוצ"ש ושאינן לה סיבה להילחץ מכך, אך אם הדבר איננו אפשרי, ניתן להעלים עין מכך שתטבול בערב שבת, ועדיף שתעשה זאת בבין השמשות.

סוף דבר: למסקנת תשובה זו הצטרפו מו"ר הגרז"נ גולדברג שליט"א והגאון הרב ישראל גנס שליט"א. לעומת זאת דאת הגאון הרב יחיאל פרקש והגאון הרב אביגדור נבנצאל היא שעדיף שתטבול בליל שבת לאחר צאת הכוכבים. שונה היא שיטתם של הגאון הרב יעקב אריאל שליט"א והגאון הרב דב ליאור שליט"א שדעתם שעדיף לטבול ביום ראשון בשעות היום, זאת משום שבכלה לא שייך כלל הדין של סרך בתה, ובטבילה בליל שבת, אף שהיא מותרת מדינא דגמרא, זה דווקא במים קרים ולא חמים.

לעומת זאת, הגר"י זילברשטיין כתב לנו שיש להתעקש ולשכנע את הכלה במתק שפתיים שתטבול במוצאי שבת, ואין מקום להיכנע לדעתה.